
12

CIVIL- SAMFUNDETS REVITA- LISERING

Af
LARS BO KASPERSEN
PROFESSOR, PH.D.
INSTITUT FOR
STATSKUNDSKAB,
KØBENHAVNS UNIVERSITET
MODTAGET STØTTE TIL
SEMPER ARDENS-PROJEKTET:
CIVILSAMFUNDET I STATENS
SKYGGE

Civilsamfundet spillede en væsentlig rolle i opbygningen af den danske velfærdsstat i sidste del af 1800-tallet og store dele af 1900-tallet. Selvom civilsamfundets betydning for velfærdsstaten blev mindre synlig til fordel for den socialdemokratiske statsstyrede velfærdsmodel, så forsvandt civilsamfundets tilstedeværelse aldrig. I de seneste år er civilsamfundet imidlertid kommet tilbage på den politiske dagsorden med stor styrke. Er vi vidner til en forvandling af den socialdemokratiske velfærdsstat?

Der tales ganske meget om civilsamfundet i disse år. Således er en lang række civilsamfundsrelaterede fænomener som f.eks. frivillige foreninger, frivilligt socialt arbejde, den tredje sektor, folkeoplysning, foreningsdemokrati, social tillid samt sammenhængskraft blevet genstand for offentlig debat. Der er selvfølgelig mange grunde til denne interesse, men i stærk koncentreret form er det stærke fokus på civilsamfundet relateret til en mere og mere åbenlys strukturel krise i vores samfund – en krise, som både er politisk, økonomisk og ideologisk.

Velfærdsstatens kriser

Globaliseringen presser Danmark økonomisk, og presset på økonomien forstærkes af den tyngende og omkostningstunge velfærdsstat. Civilsamfundet ses ofte som den redningsplanke, der qua frivilligt arbejde skal muliggøre en fortsat velfærdsstat. Frivillighed skal med andre ord løse de økonomiske strukturelle problemer.

Frivillig.
En gruppe mennesker fra Facebookgruppen Venligboerne hjælper til ved Båvnehøj Idrætsanlæg.
Foto: Joachim Adrian/Polfoto

“
...det stærke fokus på civilsamfund (er) relateret til en mere og mere åbenlys strukturel krise i vores samfund – en krise, som både er politisk, økonomisk og ideologisk.
”

På det politiske plan taler vi ofte om politikerlede, svigtende tillid til det politiske system og demokratisk underskud – eksempler, der tilsammen rejser spørgsmålet om, hvorvidt vores politiske institutioner befinder sig i en legitimitetskrise. Som modsvar til denne krise bringer debattører og politikere ofte civilsamfundets foreninger på banen som den aktør/de aktører, der via foreningsdemokratiske processer kan bidrage til en styrkelse af vores repræsentative demokrati med tilhørende institutioner. Endvidere hævdes det, at civilsamfundets styrke afspejler sig ved tilstedeværelsen af en høj social tillid borgere og institutioner imellem. Således ser mange civilsamfundet som et sæt af institutioner, der kan bidrage til at overkomme de krisetendenser, vi finder i det politiske system.

Samfundets værdi- og idemæssige krise synliggøres i disse år. Ideologier, der tidligere var styrende for den politiske debat, har de sidste årtier gennemgået en kraftig forandring. Trods nogle ideologiske uenigheder føres en konsensuspolitik ofte betegnet som 'nødvendighedens politik'. Denne politik er et udtryk for en form for 'afideologisering', da den pluralistiske politiske debat er reduceret til fordel for en dominerende fortælling centreret omkring globaliseringen og den såkaldte konkurrencestat. En vigtig debat angår sammenhængskraften, som hævdes at være under pres fra især indvandring, flygtningestrømme og EU's indre marked. En række meningsdannere og politikere hævder, at den stigende kulturelle diversitet – ofte omtalt som det multikulturelle samfund – svækker den berømte stærke danske sammenhængskraft og dermed en række fælles ideologiske pejlemærker. Mange bidragsydere til denne debat ser en styrkelse af civilsamfundet som løsningen på sammenhængskraftens svækkelse. Foreningslivet i Danmark opfordres til at integrere flygtninge. Indvandrere og flygtninge opfordres ligeledes til at blive en del af forenings-Danmark. En række politikere og fagprofessionelle er optaget af, at flygtninge og indvan-

drere socialiseres til danske værdier, og her ser man civilsamfundet som et oplagt instrument.

Civilsamfundet som velfærdsstatens redning?

De ovennævnte eksempler viser tydeligt, at civilsamfundet er tilbage på banen, og måske har det ikke bare fået en renaissance. Noget tyder på, at civilsamfundet tillægges en højere værdi end tidligere. Vor tids politikere fremhæver civilsamfundet som det mest centrale trumfkort i kampen for ikke bare at redde, men også udvikle velfærdsstaten og den 'danske model'.

Som altid skal en sådan udvikling ses i et historisk perspektiv. De fleste glemmer, at den danske velfærdsstat helt frem til 1970 i stor udstrækning var organiseret med udgangspunkt i civilsamfundets foreninger og organisationer. Denne struktur går tilbage til 1800-tallet. Den civilsamfundsorganiserede karakter tyder på en mere socialliberal velfærdsstat end klassisk socialdemokratisk. Desuden er det vigtigt at forstå, at civilsamfundets styrke i Danmark ikke alene beror på civilsamfundets egen kraft. Når Danmark fik så stærkt og forgrenet et civilsamfund, så hænger det sammen med statens villighed til at understøtte de mange civilsamfundsmæssige kræfter. Stat og civilsamfund er dermed ikke hinandens modsætninger.

Civilsamfundet i statens skygge

Denne aktualisering af civilsamfundet og intentionen om at civilsamfundet skal være omdrejningspunktet for at bekæmpe det nuværende samfunds politiske, økonomiske og ideologiske krisetendenser er baggrunden for etableringen af forskningsprojektet 'Civilsamfundet i statens skygge' finansieret af Carlsbergfondet. Projektet er i færd med at besvare nogle overordnede spørgsmål.

Først og fremmest undersøger vi systematisk og historisk-sociologisk, hvordan og hvorfor et stort og komplekst civilsamfund udvikler sig i Danmark. Vi ser på civilsamfundets rødder og drivkræfter og

De fleste glemmer, at den danske velfærdsstat helt frem til 1970 i stor udstrækning var organiseret med udgangspunkt i civilsamfundets foreninger og organisationer

studerer disse som processer. Vi kan allerede nu konkludere, at udviklingen af civilsamfundet skal tilskrives forskellige drivkræfter over tid. Civilsamfundets funktion skifter over tid, og derfor spiller civilsamfundet i vor tids debat en anden rolle, end begrebet havde blot for tre årtier siden. Denne erkendelse angår også nogle ofte definerende træk ved civilsamfundet, nemlig frivillighed og filantropi.

Vores foreløbige forskningsresultater viser nemlig, at skal vi forstå den frivillige sektors betydning for velfærdsstaten, må vi nødvendigvis betragte frivillighed i en konkret historisk kontekst. Gennem nogle af vores delprojekter har vi været i stand at vise, at den danske frivillighed stadig bygger på organisationsformer og begrebsbrug hentet fra de religiøse vækkelser i 1800-tallet. Konsekvensen af denne iagttagelse bliver en indlejring af frivilligheden i en særlig form for moralitet, som begrænser nogle og styrker andre former for frivillig engagement i vores samtid.

For det andet undersøger vi, hvilken rolle og funktion civilsamfundet spiller i forhold til stat og samfund (herunder marked) i dagens Danmark. I tillæg hertil kigger vi på civilsamfundets bidrag til den aktuelle politiske debat. Hvilke forskellige opfattelser og definitioner af civilsamfundsbegrebet er i spil i den nuværende politiske debat? Hvilke interesser og magtstrukturer drager størst fordel af den aktuelle civilsamfundsdebat? Vi må foreløbigt konkludere, at civilsamfundsdiskussionerne er blevet en katalysator for de igangværende forandringer af velfærdsstaten. Fremtidens velfærd skal formentlig i langt højere grad leveres af selvejende institutioner, frivillige foreninger og andre civilsamfundsbaserede grupper i samarbejde med den offentlige sektor og en række markedsaktører.

Diskussionen om civilsamfundets rolle i fremtidens velfærdsstat er præget af, at bestemte forståelser af civilsamfund og frivillighed konkurrerer, og især aspekter af den amerikanske debat trænger

ind i en dansk kontekst. Det kan have væsentlig betydning for forståelsen af den danske velfærdsstat.

Det amerikanske civilsamfundsbegreb er anderledes end det danske. Civilsamfundet i den amerikanske kontekst ses som et sted, hvor der udtrykkes modstand og kritik mod staten. Civilsamfundet ses som det gode, mens staten fremstilles som ond, bureaukratisk og styrende. Det får konsekvenser for, hvordan vi identificerer velfærdsstatens problemer, og hvilke fremtidige løsningsmodeller vi foreslår. Hvis vi ser staten som den 'onde', så siger man også implicit, at civilsamfundet (og måske markedet) er bedre til at løse velfærdsproblemet. Problemet er, at den amerikanske debats indtog i Danmark utilsigtet kan ændre velfærdsstatens struktur. Konsekvensen kan blive, at mange familier skal redde fra forarmelse, fordi vi fjerner/reducerer stats-elementet og lader markedet og filantropien dominere velfærdsydelseerne.

I forlængelse af denne problematik rejser der sig en diskussion om, hvorvidt civilsamfundet nødvendigvis altid er af det gode. Vores arbejder viser klart, at civilsamfundsforeninger og grupper både kan være samfundsnedbrydende og samfundsobyggende. Vi har eksempler fra Weimar-tidens Tyskland, hvor indbyrdes kampe mellem en række civilsamfundsgrupper banede vejen for Hitler. Hell Angels er en del af civilsamfundet i Danmark, men kan ikke betragtes som en demokratisk og solidaritetsskabende forening. Enhver periode i historien har civilsamfundsgrupperinger, der står i opposition til den eksisterende samfundsorden. Hvis samfundet er demokratisk, vil vi betragte foreninger og grupper, der står i modsætning til demokratiet, som det 'sorte' civilsamfund. Er styreformen autoritær, vil oppositionelle grupper blive betragtet som 'det gode' civilsamfund. Også her viser projektet, at civilsamfundsbegrebet hele tiden henter sit indhold og hele tiden skal forstås i forhold til den i samfundet eksisterende debat.

Hvilken rolle kan civilsamfundet spille i fremtidens Danmark? Kan det bidrage til politisk og social integration? Kan det transformere velfærdsstaten til en mere bæredygtig model?

